

DODATNE INFORMACIJE O TRANSRODNOSTI I PROBLEMIMA TRANS OSOBA

Ko su transrodne osobe

Transrodnost je krovni termin za osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. Transrodnost obuhvata one osobe koje osjećaju, preferiraju ili biraju da predstave sebe drugačije od očekivanih rodni uloga koje im tradicionalno pripadaju na osnovu spola dodijeljenog pri rođenju, bilo kroz način odijevanja, govora, ponašanja, kozmetiku ili modifikacije tijela. Između ostalih, transrodnost se odnosi i na osobe koje se ne identificiraju oznakama *muško* i *žensko*, zatim transpolne osobe, transvestite i cross-dressere. Transrodni muškarac je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen ženski spol, ali je njegov rodni identitet muški ili se nalazi negdje na spektru maskulinih rodni identiteta. Transrodna žena je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen muški spol, ali je njen rodni identitet ženski ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodni identiteta. Trans osobe je skraćeni naziv za transrodne, transpolne i osobe koje se rodno ne konformiraju i/ili rodno nenormativne osobe.

Potrebe i problemi trans osoba u Bosni i Hercegovini

U Bosni i Hercegovini su priznavanje, uživanje, pristup pravima i zaštita ljudskih prava transrodnih osoba na izrazito niskom nivou. Uprkos postojećem kvalitetnom pravnom okviru, ljudska prava transrodnih osoba svakodnevno se krše, pogotovo u domenu pristupa zdravstvenoj zaštiti i adekvatnim zdravstvenim uslugama koje su im potrebne.

Zakon o zabrani diskriminacije BiH je dopunjen i izmijenjen 2016. godine, u dijelu osnova na kojima je zabranjena diskriminacija te je i rodni identitet, pored seksualne orijentacije i spolnih karakteristika, izričito postavljen kao jedna od zaštićenih osnova, ali kako se ovaj zakon ne poštuje u praksi, transrodne osobe izložene su sistemskoj diskriminaciji i socijalnoj isključivanju.

Transrodnim osobama u BiH nije omogućen pristup zdravstvenim uslugama u skladu sa životom u njihovom rodnom identitetu: oznaku spola u ličnim dokumentima i jedinstveni matični broj mogu promijeniti tek nakon izvršene „potpune“ medicinske prilagodbe spola, a u BiH im takva prilagodba spola nije omogućena. Činjenica da se endokrinološka terapija i hirurški zahvati prilagodbe spola moraju obavljati u inostranstvu i da troškove snose same transrodne osobe, jer ih bh. medicinske ustanove ne rade, a zvanični sistem zdravstvenog osiguranja te troškove ne pokriva, dodatno otežava i produžuje proces tranzicije i povećava finansijske troškove osobe.

Procedure po kojima se vrši izmjena jedinstvenog matičnog broja i ostalih dokumenata postoje u Republici Srpskoj, kantonima Federacije BiH i Brčko distriktu BiH, ali nisu

jasno propisane i dostupne javnosti, te ne postoji nikakav pravilnik kojim bi se detaljno opisala procedura prikupljanja i verificiranja medicinske dokumentacije osobe koja podnosi zahtjev.

Naime, razlozi za onemogućavanje trans-specifične, dostupne, inkluzivne zdravstvene zaštite, tj. zdravstvenih usluga prilagođavanja spola rodnom identitetu, uključuju nepostojanje specijalizovanih klinika, medicinskih stručnjaka_inja koji_e se bave ovim pitanjem u okviru postojećih javnih zdravstvenih ustanova te nizak stepen edukacije ljekara_ki u zdravstvenom sistemu o pružanju adekvatne zdravstvene zaštite rodno nenormativnim, transrodnim i transpolnim osobama koja u potpunosti poštuje **dostojanstvo, privatnost, tjelesni integritet i samoodređenje**.

Bitno je imati na umu činjenicu da se ne odlučuju sve trans osobe na potpunu prilagodbu spola, zato pravna promjena ne bi smjela biti uvjetovana medicinskom prilagodbom, kako bi sve trans osobe u potpunosti uživale svoja ljudska prava.

Depatologizacija trans identiteta

Godine 2018. Svjetska zdravstvena organizacija je uradila reviziju Međunarodne klasifikacije bolesti (ICD-11), kojom se transrodnost uklanja iz oblasti mentalnih poremećaja i prenosi u oblast **spolnog i reproduktivnog zdravlja**, uz novu dijagnozu „**rodna inkongruencija**“. Ovakva klasifikacija predstavlja revolucionarnu promjenu kada je u pitanju tretman transrodnih osoba u zdravstvu, te postavlja temelje za poštujući tretman i kreiranje najboljih standarda u pružanju kako trans-specifične, tako i opšte zdravstvene zaštite transrodnim osobama. Ova promjena će stupiti na snagu 2022. godine te omogućiti transrodnim osobama pristup zdravstvenoj zaštiti uz pokrivanje troškova procesa prilagođavanja spola, uz znatno manju diskriminaciju, stigmatu i prepreke koje donosi dijagnoza mentalnog poremećaja

PРАВNA PROMJENA SPOLA jeste pravna procedura promjene osobnih dokumenata, tj. podataka o ličnosti - jedinstvenog matičnog broja trans osoba na osnovu života u drugom rodnom identitetu, odnosno na osnovu prilagodbe spola, bila ona djelimična i potpuna. Princip kojim se zakonodavstvo treba voditi u ovom procesu je pravo osobe na samoodređenje.

MEDICINSKA PRILAGODBA SPOLA jeste medicinsko prilagođavanje biološkog spola rodnom identitetu. Ona podrazumijeva proces tranzicije osobe koja se odluči da to želi ka određenom rodnu/spolu, a uključuje psihološko i psihoterapijsko savjetovanje, endokrinološku terapiju hormonima za željeni rod/spol, hirurške zahvate na genitalijama i spolnim žlijezdama. Ovo je kontinuiran proces koji zahtijeva multidisciplinarni pristup više medicinskih grana, uz uvažavanje tjelesnog integriteta, privatnosti, i trans specifičan i trans inkluzivan pristup svakom pacijentu_ici.

Lični problemi transrodnih osoba

Vrlo je teško prihvatiti svoj rodni identitet ukoliko se on razlikuje od onog što je društveno prihvatljivo, stoga proces samoprihvatanja iziskuje dugotrajnu borbu sa samim sobom. Nakon prihvatanja svog ličnog rodnog identiteta, slijede mnogi problemi zbog društvene stigme koja stvara pritisak na pojedinca/ku, a neki od njih su:

- Sram, strah i internalizirana transfobija i homofobija
- Otkrivanje rodnog identiteta drugima osobama
- Nepovjerenje u državne institucije i ustanove
- Strah od neprihvatanja/odbacivanja od bliskih osoba
- Samostalna ograničenja koja se odnose na rodno izražavanje i ostale aspiracije.

Socijalni problemi transrodnih osoba

Kao i mnoge manjinske skupine, transrodne osobe su ograničene u obavljanju svakodnevnih aktivnosti zbog suočavanja s diskriminacijom, nasiljem ili prijetnjama nasiljem. Neki od tih problema su:

- Onemogućen pristup uslugama koje nude klinike i bolnice
- Onemogućen pristup obrazovanju
- Zločini počinjeni iz mržnje
- Govor mržnje
- Strah od posljedica javnog istupanja
- Nezaposlenost
- Ponižavanje, ismijavanje, marginalizacija
- Onemogućavanje iznajmljivanja stanova.

Pravni problemi transrodnih osoba

Obzirom da i sama prilagodba spola dosta dugo traje, te da se tokom nje tijelo transrodne osobe mijenja, dolazi do neslaganja u izgledu osobe i podacima o spolu koji su navedeni u ličnim dokumentima. To ih prisiljava da iznova objašnjavaju svoj rodni identitet, otkrivaju privatne podatke i nose medicinsku dokumentaciju sa sobom u svim

trenucima života, kao što su školovanje i polaganje ispita, plaćanje karticom u samoposlugama, odlazak u medicinsku ustanovu, prelazak granice, identifikovanje službenoj osobi u nekoj državnoj instituciji i prilikom traženja posla, što ih čini veoma izloženim diskriminaciji i nasilju u transfobnom bh. društvu.

Dodatni pravni problemi s kojima se suočavaju trans osobe odnose se i na brak, razvod, usvajanje i skrbništvo nad djecom, nasljeđivanje i oporuke, status imigranata/kinja, diskriminacija pri zapošljavanju, pristup državnim i privatnim olakšicama, zaštita od zločina počinjenih iz mržnje, lični dokumenti (lične karte, vozačke dozvole, pasoši, izvodi iz matičnih knjiga, i drugo).

Osim administrativnih i pravnih poteškoća, trans osobe zbog svog rodnog identiteta ili izražavanja nailaze na osude, a nerijetko doživljavaju i nasilje od strane porodice, vršnjaka, kolega i općenito okruženja koje nema dovoljno znanja i razumijevanja za one koji se ne uklapaju u binarnu podjelu roda. Osim donošenja odluka i zakona koji bi trans osobama u BiH omogućili potpuno ostvarivanje njihovih ljudskih prava, potrebno je raditi i na senzibilizaciji građana_ki, edukovati ih o različitim rodnim identitetima i uputiti na probleme i poteškoće sa kojima se njihovi trans sugrađani_ke svakodnevno susreću.

Više o pravima trans osoba i njihovim potrebama možete pročitati na sljedećim linkovima:

<https://soc.ba/rozi-izvjestaj-2021-godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-lgbti-osoba-u-bosni-i-hercegovini/>

https://soc.ba/medicinski-aspekti-prilagodbe-spola-prirucnik-za-medicinske-strucnjake_inje-i-zdravstvene-radnike_ce-o-pruzanju-usluga-i-podrske-trans-osobama-u-procesu-tranzicije/

<https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2018/09/Procjena-troskova-prilagodbe-spola-WEB.pdf>

<https://soc.ba/transformacija-prava-modeli-pravnog-regulisanja-prilagodbe-spola-u-bih/>

<https://soc.ba/zivot-van-zadatih-normi-transrodnost-u-bosni-i-hercegovini/>